

Tientallen Zuid-Afrikaanse waarheidscommissies voor België en Vlaanderen

Theatermaker Chokri Ben Chikha wil de format van de waarheidscommissie gebruiken om het vastgeroeste debat over diversiteit in Vlaanderen los te wrikken. Met het gezelschap Action Zoo Humain brengt hij de voorstelling De waarheidscommissie dit weekend in de Zuid-Afrikaanse stad Kaapstad, de bakermat van de echte waarheidscommissie. Tom Lanoye staat voor het eerst als acteur op de planken in zijn tweede thuisland.

De laatste repetitie in Kaapstad

Waar anders dan in Zuid-Afrika kan de Gentse waarheidscommissie thuishouden. Hier in Kaapstad aan de University of the Western Cape vonden veel zittingen van de Truth and Reconciliation Commission plaats. Onder leiding van aartsbisschop Desmond Tutu werden tussen 1996 en 1998 21.000 slachtoffers van de apartheid gehoord.

De Zuid-Afrikaanse Waarheidscommissie moest de gruwel van de apartheid blootleggen en was een essentieel onderdeel van de transitie naar de post-apartheid. De Waarheidscommissie kon ook amnestie verlenen aan daders van “politieke en proportionele daden die alles bekenden”. Alle kampen werden gehoord, ook het ANC. Uiteindelijk kregen slechts 849 van de 7.112 daders amnestie.

Het theatergezelschap *Action Zoo Humain* van Chokri en Zouzou Ben Chikha inspireerde zich vorig jaar op de Zuid-Afrikaanse waarheidscommissie om een pijnlijke episode uit de Europese geschiedenis in herinnering te brengen. Een commissie onder leiding van oud-gouverneur van Oost-Vlaanderen Herman Balthazar boog zich over de mensentuin tijdens de wereldtentoonstelling van 1913 in Gent waar het publiek zich kon komen vergapen aan 128 Senegalezen en 60 Filipijnen.

Voor hun bewezen diensten kregen ze achteraf 10 Belgische frank, zowat een derde van een arbeidersmaandloon van toen. De waarheidscommissie zoekt gerechtigheid voor de 20-jarige Madi Diali die het verblijf in Gent niet overleefde.

Het stuk dat opgevoerd werd in het oude gerechtsgebouw in Gent leidde tot publieke excuses van burgemeester Daniël Termont. Hij is de eerste burgemeester in Europa die zich verontschuldigt voor deze menselijke zoos.

Dit weekend speelt *De waarheidscommissie* in Kaapstad. De University of the Western Cape nodigde het gezelschap uit om een tienjarige samenwerking met de universiteit van Gent feestelijk af te sluiten.

Voor de acteurs is het afwachten hoe het Zuid-Afrikaanse publiek zal reageren op de voorstelling. Slechts een paar details werden aangepast. Zo zijn de concepten autochtoon en allochtoon onbekend in Zuid-Afrika. Elke bevolkingsgroep heeft hier een complexe migratiegeschiedenis.

De Cape Malay bijvoorbeeld zijn met 166.000 in Kaapstad. Zij zijn nakomelingen van slaven en dissidenten die door de Nederlandse kolonisten vanuit Zuidoost-Azië naar Zuid-Afrika werden gedeporteerd. Onder de apartheid werden zij in de categorie coloured gestopt.

“Al sluipt die discussie hier toch binnen maar dan met andere termen”, zegt Heike Becker, antropologe aan de University of the Western Cape. “Er ontstaan dan discussies over wie het meest 'indigenous' is of het meest Afrikaans is.”

Het is ook uitkijken naar de reacties op de performance van de Franse danseres Chantal Loïal die tijdens De waarheidscommissie een hommage brengt aan Saartjie Baartman (wordt uitgesproken als: *Saarkie*). Baartman was een slavin van Nederlandse boeren in Kaapstad die als Hottentot Venus in Londen en Parijs werd tentoongesteld in een freak show.

Ze overleed in 1815 aan een infectieziekte. Haar lichaamsdelen werden bewaard in bokalen en haar skelet werd nog anderhalve eeuw aan het publiek getoond in het Musée de l'Homme in Parijs. Pas in 2002 keerden de resten van Baartman terug naar Zuid-Afrika. Ze werd begraven in haar geboortestreek Hankey.

Baartman is twee eeuwen na haar dood nog altijd onderwerp van politieke en historische discussies. De Khoisan activist Willa Boezak (Baartman was Khoisan, de vroegste inwoners van Zuid-Afrika) gelooft dat een gedicht geschreven door de Khoisan dichteres Diana Ferrus de doorslag gegeven heeft in de terugkeer van Baartman.

Ghandi

Voor Tom Lanoye zal het de eerste keer zijn dat hij in zijn tweede thuishaven op de planken staat. Hij neemt het op voor de Vlaamse schrijver Cyriel Buysse die de Filipijnen omschreef als “een mengselproduct van apen en Mongolen”. Lanoye zal verwijzen naar Ghandi die lang in Zuid-Afrika woonde. Er zijn tientallen citaten waarin Ghandi uithaalde naar kaffirs, het ergste scheldwoord in Zuid-Afrika voor zwarten.

Ghandi was er als de dood voor dat Indiërs op dezelfde hoogte zouden geplaatst worden als de zwarten die “vies zijn en leven als dieren”. Werpen die uitspraken een schaduw op de latere verdienste van Ghandi? En zijn wij zo zeker dat binnen honderd jaar sommige uitspraken die we nu doen niet op dezelfde manier choquerend zullen zijn? Of is het vergeven van die uitspraken een belediging voor de mensen die toen al stredden tegen dit onrecht?

Tientallen waarheidscommissie voor België

Theatermaker Chokri Ben Chikha, die een doctoraat maakt over de mensentuin, is na een weekje repeteren in Zuid-Afrika meer dan ooit overtuigd van het helende concept van een waarheidscommissie. “Misschien heeft België niet één maar twee, drie of tientallen waarheidscommissies nodig. Een onverwerkt verleden legt een

hypotheek op de toekomst. Je kan je afsluiten van het verleden, maar het verleden laat jou nooit los”, zegt Chokri Ben Chikha.

“Het debat over diversiteit in Vlaanderen en België zit zo muurvast en is zo gepolariseerd dat een waarheidscommissie soelaas zou kunnen brengen”, zegt Ben Chikha.

“In Zuid-Afrika zijn er overal mini-waarheidscommissies geweest die zich inspireerden op de grote Waarheidscommissie. In bedrijven, in universiteiten, in wijkcentra. Steeds met dezelfde vraag: hoe verwerken we het verleden en hoe kijken we samen naar de toekomst. Er vonden toen vaak ook getuigenissen plaats waarin verteld werd wat er verkeerd ging vroeger. De 'echte' TRC had de mensen namelijk een format aangeleerd om over een traumatisch verleden te praten”, zegt Afrikaniste Annelies Verdoolaege. Zij was de afgelopen jaren ook de wetenschappelijke assistente van de coördinator van de samenwerking tussen Gent en Kaapstad.

“Ik denk dat dat een manier is om het lopen in rondjes te doorbreken”, zegt Chokri Ben Chikha. “In een school bijvoorbeeld is 99 procent van de leerlingen blank terwijl de stad die er omheen ligt voor 30 procent gekleurd is. Daar wordt nu niet over gepraat. Iedereen doet alsof het niet bestaat. Een waarheidscommissie zou dat bespreekbaar kunnen maken.”

Fricities

Action Zoo Humain kreeg in Kaapstad in ieder geval een zaal vol geschiedenis toegewezen. De voorstelling speelt in de Senate Hall. Dit was vroeger in het driekamersysteem van de apartheid het parlement van de 'coloured'. Ook de blanken en de Indiërs hadden hun parlement. De zwarten werden verbannen naar de thuislanden of bantoestans.

De Senate Hall lag naast de campus van de University of the Western Cape en werd na de afschaffing van de apartheid opgenomen door de universiteit. Het statige maar uitgeleefde gebouw werd wel nooit gerestaureerd. Geen likje verf kwam er bij. Nu komen Belgen dit geladen gebouw inpalmen. Dat zorgt voor wat zenuwachtigheid aan de universiteit. Het is maar één van de vele fricties die ontstaan bij deze uitwisseling.

Bron: <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2014/01/31/tientallen-zuid-afrikaanse-waarheidscommissies-voor-belgie-en-vlaanderen>